

УДК 94 (477)«134/1648»

Анатолій Сундук, Ігор Крепак

ЛИТОВСЬКІ СТЕЖКИ БРОВАРСЬКОГО КРАЮ¹

DOI: 10.58407/litopis.230601

© А. Сундук, І. Крепак, 2023. СС BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3749-4257>, <https://orcid.org/0009-0000-0530-9996>

Важливою сторінкою історії Броварщини є литовський період, який іще малодосліджений, але він справив потужний вплив на можливості розвитку регіону. Враховуючи географічну близькість до столиці й зв'язок із нею в ключових питаннях розвитку, відбулися процеси інкорпорації Броварщини до литовської держави (хоча й із врахуванням місцевого базису й традицій). Метою дослідження є спроба історичної реконструкції окремих особливостей розвитку Броварського краю² в литовський період (за правління Володимира Ольгердовича). Методи: історичний, проблемно-аналітичний. Наукова новизна полягає у визначенні основних процесів розвитку краю в литовську добу з урахуванням місцевих особливостей та специфіки. Висновки. У процесі вивчення питання досліджено особливості розвитку Броварського краю в литовський період. Показано, що період литовського правління мав вагомі риси автономії врядування, що дозволяло князю провадити досить незалежну політику в різних сферах. Зокрема, вагомі зусилля були спрямовані на утвердження внутрішньої автономії шляхом підтримки місцевих феодалів. Також було сприяння розвитку економіки краю, ремесел і промислів. Вагома роль належала торгівлі, адже тут проходили торгові шляхи, розташовувалися митниці, митні пости й застави. Враховуючи досить високий рівень розвитку економіки, було й монетне карбування. Важливо, що для забезпечення потреб роздрібних операцій почалося карбування імітацій ординської монети – київських наслідувань Джанібєка, а потім й власних монет Ольгердовича. Важливе значення для історії краю має Русанівський скарб.

Ключові слова: литовський період, Броварський край, автономія врядування, економіка краю, торгівля, монетне карбування.

Важливим історичним етапом розвитку українських земель виступає литовський період. Його перебіг сприяв утвердженню європейського вектору розвитку краю, скерування його потуг і поступу на рецепції нових правил і традицій (при збереженні старих). Але варто зазначити, що цей період, не зважаючи на важливість і враховуючи обмаль джерел, є малодослідженим.

На сьогодні можна назвати лише окремі праці, в яких досліджуються особливості литовського правління. Робота П. Клепатського «Очерки по истории Киевской земли», опублікована ще в 1912 р., досі залишається актуальною. Це найбільш ґрунтовне дослідження з цього питання. Важливим є опис повітів Київщини і їх поселень³.

Фундаментальними є наукові праці М. Грушевського, зокрема, його праця «Історія України-Руси» в одинадцяти томах, дванадцяти книгах. Окремі томи висвітлюють питання литовського правління – томи IV, V, VI⁴. Цінні відомості з історії поселень Київщини

¹ 1 жовтня 2021 р. в Броварському краєзнавчому музеї автори виступили з лекцією «Броварщина за литовських часів XIV–XV ст.: історія величі». Основні позиції цього виступу були оформлені як тези за авторством: Сундук А., Крепак І. Литовський період в історії Броварщини. *Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації*: зб. тез доп. V міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 листопада. Суми, 2021. С. 179–185. Ця стаття являється розширеною версією виступу в музеї та тез конференції.

² Під Броварським краєм тлумачиться Броварський район Київської області в межах до адміністративної реформи 2020 р. Районний центр – місто Бровари. Основні поселення: Княжичі, Бровари, Літки, Русанів, Гоголів, Погреби, Димерка, Зазим'я. Є припущення, що історія міста Бровари сягає часів Русі, але, через брак літописної інформації, часом заснування міста вважається 1630 р. Основною метою використання поняття Броварського краю є можливість виокремлення спільного базису історії та розвитку для поселень району.

³ Клепатський П. *Очерки по истории Киевской земли*. Біла Церква, 2007. Т. 1. Литовський період. 478 с.

⁴ Грушевський М. *Історія України-Руси*: У 11 т., 12 кн. / Редколегія: П. Сохань (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1993. Т. 4. 544 с.; 1994. Т. 5. 704 с.; 1995. Т. 6. 680 с.

литовської доби зустрічаємо в роботі Л. Похилевича⁵. Важливим є дослідження В. Антоновича з історії Великого князівства Литовського до половини XV ст.⁶ Актуальною залишається праця з економічного устрою Литовської держави М. Довнар-Запольського⁷.

Із пізніших досліджень чільне місце посідає монографія Ф. Шабульдо, в якій автор показав особливості перебування українських земель під литовським врядуванням⁸. Актуальними й важливими є роботи О. Русиної – зокрема «Україна під татарами і Литвою»⁹. Відомий історик і дослідник Г. Івакін опрацював питання історичного розвитку Києва в цей період, окремі відомості стосуються історії Броварщини¹⁰. К. Капустін порушує проблеми розвитку за литовської доби в праці «Київська земля в середині XIII – XIV ст.»¹¹. Важливими й актуальними є дослідження інших фахівців. Так, Б. Черкас має низку праць з окремих питань поширення впливу Литви, зокрема в сфері військової справи¹². Цікавою, ба навіть інтригуючою, є стаття автора щодо ймовірного походу хана Джанібєка на правобережну Україну в 1352 р.¹³ А. Блануца досліджує питання розвитку економіки литовської держави, зокрема особливості функціонування управлінської системи¹⁴. Праці з дослідження литовського періоду має Д. Ващук¹⁵. Крім того, можливо назвати ще низку студій з історії литовської держави.

Однак варто зауважити, що в них є мало цілісних відомостей щодо розвитку історичної Броварщини, а якщо подібні й зустрічаються, то вони фрагментарні. Разом із тим, цей край мав важливе значення для становлення Литовської держави Ольгердовичів, і спроба історичної реконструкції локальних особливостей є метою цього дослідження.

У чому ж полягає специфіка періоду литовського правління для історичної Броварщини? Першою важливою особливістю є те, що цей період мав вагомні риси автономії врядування, що дозволяло князю здійснювати досить незалежну політику в різних сферах.

Після перемоги в битві на Синіх Водах у 1362 р. Ольгерд поставив очільниками нових земель князів зі свого оточення. Київський стіл зайняв Володимир Ольгердович¹⁶. За особливостями правління це було удільне князівство. В класичному тлумаченні удільний князь був васально залежним від великого князя литовського¹⁷. Як васали литовського правителя, удільні князі були зобов'язані йому «служити вірно, без хитрощів, і ... бути слухняними»¹⁸. Необхідною була, за потреби, і військова служба.

Подібні грамоти підписував і київський князь Володимир Ольгердович. Зокрема, відомою є його грамота до польського короля Ягайла, де він зобов'язується бути вірним і до-

⁵ Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Киев: В тип-и Киево-Печерской лавры, 1864. 763 с. // *Ukrainica*. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002381.

⁶ Антонович В. Очерк истории Великого княжества Литовского до половины XV ст. Изд. 2-е. Москва: Ленанд, 2016. 168 с.

⁷ Довнар-Запольский М. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах. Киев, 1901. Т. 1. 807 с.

⁸ Шабульдо Ф. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского. Киев: Наукова думка, 1987. 184 с.

⁹ Україна під татарами і Литвою / За заг. ред. В. Смолія. Київ, 1998. 320 с.

¹⁰ Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII – середина XVI ст. (історико-топографічні нариси). Київ, 1996. 272 с. // *Ізборник*. URL: <http://litopys.org.ua/ivakin/ivak>.

¹¹ Капустін К. Київська земля в середині XIII – XIV ст. *Археологія*. 2010. № 3. С. 47–54.

¹² Черкас Б. Степовий щит Литви. Українське військо Гедиміновичів (XIV–XVI ст.). Київ: Темпора, 2011. 144 с.

¹³ Черкас Б. Похід хана Джанібєка на правобережну Україну 1352 р. *Україна в Центрально-Східній Європі*. Київ, 2010. Вип. 9–10. С. 13–25.

¹⁴ Блануца А. Механізми місцевого управління на українських землях у добу Великого князівства Литовського. *Україна в Центрально-Східній Європі*. Київ, 2017. Вип. 17. С. 507–522.

¹⁵ Ващук Д. Становлення та розвиток правової системи Великого князівства Литовського у другій половині XV – першій третині XVI ст.: на прикладі Київщини й Волині. *Український історичний журнал*. Київ, 2015. Вип. 2. С. 99–112.

¹⁶ Шабульдо Ф. Володимир Ольгердович. *Енциклопедія історії України* / Редколегія: В. Смолій (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 2003 р. Т. 1. 688 с. // *Інститут історії України, Національна академія наук України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Volodymyr_Ol.

Цікавим питанням є можливість історичної реконструкції портрету Володимира Ольгердовича. Зараз є його класичні, усталені зображення (див.: Paprocki Bartosz. Gniazdo. Krakow, 1578. S. 1149; Tarasievic A. Uładzimir Algiedavici. 1675). Походження цих портретів – джерела XVI–XVII ст. Малоімовірно, що вони відображають хоча б основні особливості зовнішності Володимира Ольгердовича. Ще більш ескізім є зображення з Лицьового літописного зводу XVI ст. (див.: Лицевой летописный свод XVI в. Русская летописная история. Москва: Актон, 2014. Кн. 9. 1373–1380 гг. С. 127). В цьому питанні може допомогти докладний опис сучасником зовнішності Ольгерда, що є в монографії: Антонович В. Очерк истории Великого княжества Литовского до половины XV ст. С. 96. Ці особливості зовнішності могли бути і у Володимира Ольгердовича.

¹⁷ Шабульдо Ф. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского. С. 94.

¹⁸ Грамоти XIV ст. / Упор. М. Пещак. Київ: Наукова думка, 1974. С. 98, 115.

помагати¹⁹. Щодо останньої, то, як пише П. Клепатський, вона є важливим і «необхідним виразом зобов'язувальних стосунків васала до свого сюзерена»²⁰. Водночас окремі автори зауважують, що рівень залежності київського князя був більшим, ніж у інших удільних князів (з огляду на формулювання текстів грамот)²¹.

Проте це не заважало йому сприяти утвердженню певної автономії врядування Київщини (в рамках існуючих правил і обмежень поводження в князівстві). У чому був прояв цієї автономії? В зовнішній і внутрішній політиці автономія проявлялася по-різному.

У зовнішніх відносинах вона була досить обмеженою, враховуючи удільний статус – важливо було враховувати «побажання» центру²². Позиції короля Польщі та правителя Литви були важливі й Володимир мусив у першу чергу зважати на них.

Припускаємо, що добрі взаємини підтримували з іншими землями, якими так само керували литовські князі. Зокрема, з Поділлям, Волинню вони були досить міцними й можливі доказом цього є знахідки в цих землях монет – київських наслідувань Джанібеку²³. Якщо дотримуватися думки, що ці монети карбували в межах Київської землі (а цифри це припущення підтримують) і поширення їх до інших земель можливе за умови, якщо ці землі підтримують стосунки з центрами емісій, то, вочевидь, існували приязні зв'язки між ними. Подібну ситуацію можливо побачити вже і для власних монет Володимира Ольгердовича.

Крім ближніх земель, Володимир Ольгердович підтримував контакти з північно-східними князівствами. Зокрема, тісними були зв'язки з Твер'ю²⁴.

Із півдня розташовувалися землі Орди й їхній вплив ще давався взнаки. Землі під ординським контролем були зовсім близько до Києва, тож правляча верхівка Київщини й ординська адміністрація контактували. Важливо зауважити, що ординська монета є поширеною на Київщині під ту пору.

Підтримка взаємин з удільними князівствами Литви та північно-східними князівствами, ординською адміністрацією прилеглих земель перебувала в царині скоріше особистісних стосунків, інколи торкалася прикладних площин (вирішувалися питання економіки), але оминала ті високі політичні рівні, що належали до компетенції центральної влади. Якщо ж це правило порушувалося, центр вдавався до рішучих дій²⁵.

У внутрішній політиці була можливість максимально враховувати позиції князівства, місцеві особливості, які сформувалися ще до приходу Ольгердовича – загалом це покращувало ситуацію: сприятливо вплинуло на розвиток Київщини, прискорило процеси розвитку економіки, торгівлі.

Як зазначають дослідники, у себе в князівстві очільники Київщини поводитися «по образцу великих»²⁶. Це підтверджують і окремі історичні документи. В грамотах князь титулює себе «князь великий Вьлодимерь Ольгьрдовичь»²⁷, промовистим є його включення до списку князів великих (поряд з Ольгердом, Вітовтом)²⁸, величання князем великим київським²⁹. Цих документів вистачає, щоб показати вагомий статус князя, що сприятливо вплинуло на розширення внутрішньої автономії Київської землі за правління Володимира Ольгердовича. Цей статус мав вплив і на розвиток стосунків у межах князівства.

Князівство було потужним, і для забезпечення його нормального розвитку в різних сферах і реалізації відповідної адміністративної політики функціонував управлінський апарат. Важливою була його роль і для підтримки двору. При київських князях функціонувала своя рада (подібно до великокнязівської пани-ради)³⁰. Під час формування управлінської вертикалі базисом були традиції й підходи, які усталилися ще до литовської експансії. Важливим для утвердження самостійності князівства було право поводження із земельними уділами. Дотепер збереглися тексти окремих грамот, що стосуються земельних питань. Зокрема, відомою є грамота Ольгердовича³¹, цікавою є інформація щодо врегулювання князем питань, які включали і земельні питання³². Присяжні грамоти теж можуть розкрити особливості земельного регулювання. Земля була майновим базисом для боярст-

¹⁹ Клепатський П. Очерки по истории Киевской земли. С. 88.

²⁰ Там само. С. 88.

²¹ Довнар-Запольский М. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах. С. 40.

²² Шабульдо Ф. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского. С. 94.

²³ Сундук А. Питання просторової локалізації знахідок київських наслідувань Джанібеку. *Археологія і фортифікація України: зб. тез доп. X Всеукр. наук.-практ. конф., 27 листопада. Кам'янець-Подільський, 2020. С. 353–357.*

²⁴ Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII – середина XVI ст. С. 73.

²⁵ Клепатський П. Очерки по истории Киевской земли. С. 89.

²⁶ Там само. С. 91.

²⁷ Грамоти XIV ст. С. 37.

²⁸ Древній помянник Києво-Печерської Лаври. *Ізборник*. URL: http://litopys.org.ua/rizne/pomyanyk_xvi.pdf.

²⁹ Клепатський П. Очерки по истории Киевской земли. С. 66.

³⁰ Там само. С. 91.

³¹ Грамоти XIV ст. С. 37.

³² Рулікський Е. Опис Васильківського повіту. Біла Церква, 2016. 140 с.

ва,³³ і зважаючи на те, що литовський уряд зобов'язувався зберігати земельну власність київських феодалів³⁴, це було певним об'єднуючим моментом між правлячою верхівкою. Важливою рисою правління було те, що за Ольгердовича організували карбування монет.

Отже, за період правління були сформовані й апробовані особливості автономії врядування, – досить обмежені в зовнішній сфері, і більш широкі у внутрішній політиці. Ці процеси встановили ті рамки, у межах яких розвивалося князівство, зокрема землі Броварщини як його важлива складова. Процеси й окремі питання, про які докладніше йтиметься нижче, мали розвиватися з урахуванням цих особливостей.

Опорою для князівської влади було місцеве аристократичне середовище. Підтримка Ольгердовичем місцевих землевласників забезпечувала їхню лояльність і допомогу, а для феодалів – можливість нормально розвиватися й розширювати діяльність. Тож це був взаємодіючий процес. Питання управління й поведіння із земельними уділами (про які йшлося вище) були важливими точками дотику зацікавлень між ними.

Враховуючи близьке розташування земель Броварщини до князівського столу, можливо, до ближчого оточення Ольгердовича входила й місцева аристократія цього краю, що володіла землями лівобережжя Дніпра. Старовинні київські фамілії теж могли бути володарями земельних масивів і маєтків у цих краях.

Як говорять дослідники, між великокнязівською владою й місцевими боярами було підписано так звані «ряди» – договори, в яких окреслювалися права й обов'язки сторін. Варто зауважити, що в перший період удільні князі були вірними провідниками політики великого князя, але потім, в силу зближення з місцевим феодалним середовищем, вони почали бути виразником позицій цього середовища³⁵.

Підтвердженням цього є грамота Юрію Івантичу Половцю зі Сквири³⁶. Юрій Івантич, чий володіння були біля м. Сквири, скаржився Володимирі Ольгердовичу, що його землі спустошуються татарами. Враховуючи це, Ольгердович переводить Юрія ближче до безпечних місць – Києва й околиць. Серед околиць вказують Рожни, Світільню, Ніжин, Осів – а це вже Броварщина. Відтак Юрій Івантич керував цими землями з дозволу Ольгердовича, і резиденція його була в с. Рожни.

Попри те, що сплило багато часу, але й зараз зберігається пам'ять про ті події. Як пише дослідник історії Броварщини В. Гузій, «білі піски-горби на схід від сучасних Рожнів і зараз називають Половецькими ... або Юрасевими горбами»³⁷. Хоча, можливі варіанти розташування резиденції Юрія Івантича. Припускаємо, що вона була поруч в селі Рожівці й прилягала до рожівських високих круч.

Окреслений період визначався сприянням розвитку економіки краю, ремесел і промислів. «Під час правління Ольгердовича кочовики практично не з'являлись у Київській землі» – пише Г. Івакін³⁸. Ця стабільність позитивно вплинула на розвиток економіки та поселень Броварщини.

Як зазначає П. Клепатський, економіка за часів литовського правління була натуральною за формою³⁹, коли власні потреби задовольнялися за рахунок власного виробництва, що пояснюється впливом замкнутого виробничо-споживчого циклу. При феодалізмі натуральний уклад так само переважав, не зважаючи на тенденції розвитку товарно-грошових відносин⁴⁰.

У загальних описах стану економіки Київської землі повідомляється, що в литовський період провідне місце займали промисли, потім йшло оброблення землі, а вже потім ремесла⁴¹. Для історії Броварського краю ця ієрархія теж має місце. Почнемо з промислів, з-поміж яких одним із найважливіших є бортництво.

Бортництво в ті часи відіграло, можливо, провідну роль для забезпечення окремих продуктами харчування. Розкривши старі грамоти, літописи, бачимо висловлювання «землю съ бортью», «землю за бортью»⁴². Враховуючи великі площі лісів, припускаємо,

³³ Шабульдо Ф. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского. С. 80–81.

³⁴ Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII – середина XVI ст. С. 72.

³⁵ Шабульдо Ф. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского. С. 81–95.

³⁶ Руліковський Е. Опис Васильківського повіту. С. 27.

³⁷ Гузій В. Броварщина. Історико-краєзнавчі нариси. Бровари: Українська ідея, 1997. С. 61.

³⁸ Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII – середина XVI ст. С. 72.

³⁹ Клепатський П. Очерки по истории Киевской земли. С. 37.

⁴⁰ Натуральное хозяйство. *Большая Советская Энциклопедия*. URL: <http://bse.sci-lib.com/article080384.html>.

Важливою особливістю розвитку для Київщини за литовського правління була можливість використовувати обігову монету. Зараз відомі численні випадки знахідок монет місцевого й іноземного карбування періоду правління Володимира Ольгердовича, які були спроможні задовольнити попит в обіговій монеті. Тому твердження про переважання натурального укладу варто розширити можливостями досить широкого використання монети того часу.

⁴¹ Клепатський П. Очерки по истории Киевской земли. С. 376.

⁴² Грамоти XIV ст. С. 139.

що для поселень Броварського краю бортництво було поширеним й посідало важливе місце. Зокрема, в околицях с. Погреби був бортний ліс⁴³, також біля Києва є місцевість Бортничі (зараз входить в межі Києва). З археологічних знахідок відомим є ніж для зрізання бджолиних щільників із поселення Комарівка Бориспільського району Київської обл.⁴⁴ І хоча воно не належить до Броварщини, а локалізоване південніше, але фіксує існування промислу.

Мед і продукти бджільництва (віск) споживалися, але основна частина продукції постачалася до княжого столу в Київ.

Можливо, саме з бортництвом пов'язана й назва міста Бровари? Справа в тому, що місцями виробництва медового напою були «вари»⁴⁵, а А. Петраускас зазначає, що для місцевості з бортним промислом поширений топонім Варовичі⁴⁶. Цей топонім часто поєднують із назвою м. Бровари і його локалізацією. Тому, можливо, назва міста розшифровується як «бро» – бір, ліс і «вари» – місце, де виробляли медовий напій. Схожу версію, пов'язану з медоварінням, висловлює В. Гузій, тільки її основою є не процес варіння, а об'єм меду – «провар» (Проварі – під такою назвою місто теж зустрічається в старих документах)⁴⁷.

Враховуючи великі площі лугів, поширеним було постачання сіна для власного споживання й до стольного граду. Велося городництво й садівництво. Фрукти – ними і зараз славиться Броварщина.

Однак землі були неврожайні – переважно пісок, суглинок, тому вирощування зернових не було основною діяльністю. Цей фактор є важливою причиною того, що оброблення землі було менш поширеним за інші сфери виробництва. Але можна припустити, що оброблення землі велося для задоволення особистих потреб.

Серед ремесел важливим є гончарство. У цій місцевості є поклади глини, яка за своїми властивостями перевершує зразки з інших областей. Як правило, гончар намагався максимально близько розташувати місце видобутку глини й виробництво⁴⁸.

Для поселень цього періоду продукція гончарів була поширеною та актуальною. У Комарівці Бориспільського району фіксується кераміка (зокрема, горщики цілі та розвалені). Поселення поблизу с. Озаричі Конотопського району Сумської області теж має керамічні вироби, тож припускають, що тут було гончарне виробництво. Основну масу керамічних виробів становить кухонний посуд (горщики та покоришки до них). Зустрічається також столовий посуд (уламки глечиків і мисок)⁴⁹. Археологічну інформацію по цих поселеннях, що пов'язується з литовським періодом, можна використовувати й для реконструкції особливостей розвитку Броварського краю.

Із метою з'ясування місцевих особливостей гончарного виробництва важлива наявність цих артефактів. І такі зразки є – це гончарні вироби з відомого скарбу з с. Русанів Броварського району, який знайдено в 2012 р. й певні його особливості відображені в низці публікацій⁵⁰.

Монети скарбу містилися в двох ємностях: перша з них збереглася гірше, а друга – краще. За збереженням глеком (опублікований Ю. Борейшею, Р. Саввовим⁵¹) можливо встановити особливості місцевого виробництва гончарів. Зважаючи на залишки зеленої поливи, глек був нею вкритий. З орнаменту є ритовані хвилясті лінії. Знизу є гончарне клеймо, що може бути княжим знаком Рюриковичів (публікується вперше) (рис.1). Подібні глеки були поширені за часів Русі⁵². Водночас за певними ознаками глек можливо пов'язати з пізнішими часовими рамками др. пол. XIII – XIV ст. Враховуючи, що скарб датовано 1390 рр., можна припустити, що руські традиції гончарства мали продовження (тяглість) і збереглися й за литовської доби.

⁴³ Гузій В. Броварщина. С. 281.

⁴⁴ Беляева С. Южнорусские земли во второй половине XIII – XIV в. Киев: Наукова думка, 1982. С. 56.

⁴⁵ Аристов Н. Промышленность древней Руси. Санкт-Петербург, 1866. С. 33–34 // «ImWerden». URL: https://imwerden.de/pdf/aristov_promyshlennost_drevnej_rusi_1866.pdf.

⁴⁶ Петраускас А. Ремесла та промисли Середнього Подніпров'я в IX–XIII ст. Київ: КНТ, 2006. С. 159.

⁴⁷ Гузій В. Броварщина. С. 195.

⁴⁸ Петраускас А. Ремесла та промисли Середнього Подніпров'я в IX–XIII ст. С. 58.

⁴⁹ Беляева С., Кубишев А. Поселення дніпровського лівобережжя X–XV ст. (поселення поблизу сіл Комарівка і Озаричі). Київ: Наукова думка, 1995. С. 41, 68, 80.

⁵⁰ Борейша Ю. Вольнские монеты Федора Любартовича в свете кладовых данных и реконструкции символики Галицко-Вольнского государства. Минск: УП «Энциклопедикс», 2015. С. 6–11; Горбань П. О находках имитаций данга Джанибека «киевского» типа в Беларуси. *Банкаускі веснік*. 2017. № 12 (653). Декабрь. С. 15–18; Саввов Р. Метрологічні характеристики монет Володимира Ольгердовича. *Львівські нумізматичні записки*. 2017–2018. № 14–15. С. 5–10.

⁵¹ Борейша Ю. Вольнские монеты Федора Любартовича... С. 161; Саввов Р. Метрологічні характеристики... С. 6.

⁵² Шовкопляс Г. Знаки на давньоруському посуді з Києва. *Археологія*. 1964. Т. XVII. С. 56–73.

Глек і гончарне клеймо
з Русанівського скарбу

Крім гончарства, з ремесел поширені були ливарне й ковальське. Вони задовольняли потреби краю.

Щодо ливарного, то для нього необхідними були запаси залізної руди й ліси для її випалювання. Ці умови якраз притаманні лівобережжю Київщини⁵³; поширені запаси болотної руди й одразу за Києвом починався Броварський ліс, північніше розташовувалося Залісся. І вже зараз можна припустити, що були місця, де стояли горни, плавилася руда й добувалося залізо – зокрема, це село Рудня. Поселення Світільне, Димер теж можна пов'язати з видобутком заліза й виробництвом зброї та військової амуніції⁵⁴.

У поселеннях дніпровського лівобережжя – Комарівці й Озаричах – також є сліди тогочасного металургійного виробництва⁵⁵. То чому б не припустити, що ці виробництва зустрічалися в поселеннях Броварщини, якщо були передумови? Хоча більш поширеною металургія була на Правобережжі Київщини.

У технологічному плані видобуток заліза проходив на руднях – примітивних підприємствах, де з руди отримували залізо. До речі, частина рудні – димарка, в якій виварювалося залізо⁵⁶. Цим словом називали й рудню зага-

лом. Цікаво, що до поселень історичної Броварщини належить с. Велика Димерка й воно розташоване на відстані 8 км від с. Рудні. Трохи далі, з боку Чернігівщини, є с. Рудьківка. Отже, в межах компактної площі зосереджено назви населених пунктів, які можна пов'язати з видобутком залізних руд.

Поселення Рудня зустрічаємо й у грамоті Володимира Ольгердовича⁵⁷. Але, мабуть, мова йде про правобережжя Дніпра.

Враховуючи, що більшість залізних виробів була продукцією місцевих майстрів⁵⁸, поруч із ливарним виробництвом розташовувалися ковальські майстерні, де вироблялися такі необхідні речі як рала, коси, серпи, лопати. Ці вироби продавали на місцевих торгах або в Києві. Із залізних виробів особливо цінувалися кийвські стріли, ковані із заліза. Михалон Литвин пише, що за 10 подібних стріл татари пропонували віз солі!⁵⁹ Схожі виробництва були і в інших поселеннях того часу⁶⁰. До речі, в Броварському лісі є урочище Кузнечний яр із залишками кузень (підказує рельєф місцевості), в якому, можливо, розташовувалися ковальські виробництва.

Враховуючи великі площі лісів, припускаємо, що поширеною для Броварщини була діяльність із виробництва поташу, смоли, дьогтю: села Літки⁶¹, Княжичі⁶², Плоске⁶³ та ін. Під Броварами (в Броварському лісі) розташовувалося озеро Смольня, яке теж можна пов'язати з цими виробництвами. Продукція використовувалася в побуті та для військових потреб. Імовірно, було поширеним випалення деревного вугілля.

Біля річок будували водяні млини, мололи зерно, виробляли муку. Цією справою займалися мірошники. Крім Дніпра й Десни, в цьому краї є багато річок, які колись були потужними, але зараз вони обмілили – це Трубіж, Красилівка, Дарниця та ін. На їхніх берегах могли працювати водяні млини для задоволення місцевих потреб. Зокрема, такі млини

⁵³ Сундук А., Крепак І. Литовський період в історії Броварщини. *Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації*: зб. тез доп. V міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 листопада. Суми, 2021. С. 180.

⁵⁴ Коринний Н. Переяславська земля (X – першая половина XIII ст.). Київ: Наукова думка, 1992; Козубовський Г. Переяславська земля в XIV ст. *Історико-географічні дослідження в Україні*. 2012. № 12. С. 98.

⁵⁵ Беляєва С., Кубишев А. Поселення дніпровського лівобережжя X–XV ст. С. 44, 63.

⁵⁶ Федоренко П. Рудні лівобережної України в XVII–XVIII в. Москва: Изд-во АН СССР, 1960. С. 32.

⁵⁷ Руліковський Е. Опис Васильківського повіту. С. 27.

⁵⁸ Беляєва С. Южнорусские земли во второй половине XIII – XIV в. С. 97.

⁵⁹ Антонович В. Киев, его судьба с XIV по XVI ст. *Изборник*. URL: <http://izbornyk.org.ua/anton/ant21.htm>.

⁶⁰ Беляєва С., Кубишев А. Поселення дніпровського лівобережжя X–XV ст. С. 93.

⁶¹ Гузій В. Броварщина. С. 265.

⁶² Там само. С. 255.

⁶³ Там само. С. 313.

були на р. Дарниця⁶⁴, а вгору за її течією, ближче до с. Княжичі, є урочище Млинок⁶⁵. Залишки дерев'яного колеса від водяного млина на р. Дарниця знаходили й у м. Бровари.

До речі, водяні млини зустрічалися на Правобережжі Дніпра ще в 40–50 рр. XX ст.

Не зважаючи на вплив Орди, Київ продовжував бути великим центром торгівлі. Цьому сприяло вдале географічне розташування й потужні торгові шляхи, що пов'язували Західну й Східну Європу, Балкани, Близький Схід⁶⁶.

У цей період, у наслідок епідемії чуми і міжусобиць в Орді, відбулося зміщення центру торгівлі й економічних процесів до земель Середнього Подніпров'я. І ці шляхи були максимально прив'язані до течій річок⁶⁷. Землі Київщини лежали по обидві сторони Дніпра, крім того, в краї були й інші потужні річки – Десна, Трубіж, що сприяло розвитку річкової торгівлі. Вплив цих процесів і зумовив те, що землі Київщини і Середнього Подніпров'я стали місцевими центрами торгівлі⁶⁸.

Як показують дослідження, «Броварщина теж відіграла важливу роль в торгівлі. Це можливо побачити за численними знахідками монет і невеликих скарбів того часу»⁶⁹.

Важливо, що на розвиток цього краю впливало розташування перекопсько-київської дороги, яка, враховуючи й пізніші татарські погроми XV ст., продовжувала функціонувати. Вона була головною для Подніпров'я⁷⁰. Цікаво, що в Херсонській області, північніше Перекопу, фіксуються знахідки монет – київських наслідувань Джанібеку, саме вони позначають торговий шлях, яким часто їздили купці з Київської землі по сіль.

Сіль була популярним і важливим товаром, що постачався для забезпечення Подніпров'я із заходу (сіль галицька з Поділля) і з півдня (сіль чорноморська, що приходила «знизу») ⁷¹.

Потужним був східний напрям торгових шляхів, за допомогою якого підтримувалися контакти з північно-східними князівствами⁷². Ці дороги йшли через поселення Броварщини. Зв'язки з іншими землями виявляють скарби, монети з яких показують й інші важливі торговельні шляхи, окремі з них пов'язували Броварщину з Поділлям, Волинню та Сіверщиною⁷³. Ця інформація розширює горизонти торговельних операцій.

Зважаючи на фіксацію розгалужених торгових шляхів, у Києві була одна з головних митниць Литовсько-Руської держави⁷⁴. Враховуючи близьке розташування до Києва, митні пости, застави були і на землях Броварщини. Зокрема, біля Погребів, по той бік Десни, проходив торговий шлях і на правому березі розташовувався митний пост⁷⁵. Крім того, митні пости були біля Городка на р. Десна, біля с. Русанів.

А хіба можлива торгівля без базарів і ярмарків? У краї вони були поширені – у великих містах і містечках, малих поселеннях. Зокрема, в Літках «при Київському шляху виникає базар Київський»⁷⁶.

За умов, коли маємо обмаль інформації про цей період, важливу роль відіграють інші допоміжні джерела. Подібними є монети, що були в обігу в цих землях. Вони формують картину про існуючі поселення, торгові шляхи, розташування митниць. Скарби з монетами показують напрями торгових операцій. Монети є джерелом до вивчення функціонування локальних фінансових систем минулого. Однак сам факт карбування є важливим атрибутом повноти влади правителя, його самостійності.

Для Броварщини та суміжних земель досліджуваного періоду в обігу фіксуються ординські монети, Литви, земель, що перебували в сфері литовського впливу, інших держав⁷⁷. Водночас високим є відсоток ординського карбування, що міг задовільнити існуючий попит. Із початком міжусобиць в Орді (а це якраз час появи литовців у Києві)

⁶⁴ Корецький С. Река Дарница как зеркало нашей цивилизации. *Ліски*. URL: <http://lisky.org.ua/site/news/news0052.shtml>.

⁶⁵ Київ та околиці. Бровари-Калита. Карта масштабом 1:50000. Картографія, 2011.

⁶⁶ Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII – середина XVI ст. С. 201.

⁶⁷ Хромов К., Хромова І. Місцеві монети-наслідування др. пол. XIV ст. *Ukraina-Lithuanica*. Київ, 2015. Вип. III. С. 192–193.

⁶⁸ Сундук А., Крепак І. Литовський період в історії Броварщини. С. 181.

⁶⁹ Крепак І. Записки скарбошукача. Невідомі скарби Броварщини. Київ: Сучасність, 2020. С. 116.

⁷⁰ Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 6. С. 11.

⁷¹ Там само. С. 18.

⁷² Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII – середина XVI ст. С. 204.

⁷³ Борейша Ю. Вольнские монеты Федора Любартовича... С. 7–8.

⁷⁴ Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII – середина XVI ст. С. 201.

⁷⁵ Крепак І. Записки скарбошукача... С. 119.

⁷⁶ Гузій В. Броварщина. С. 265.

⁷⁷ Зразок З., Хромов К. Борщевский клад второй половины XIV в. *Восточная нумизматика в Украине / Под общей редакцией К. Хромова*. Киев: Купола, 2007. Ч. II. Монеты Джучидов XIII–XV вв. и сопредельных государств. С. 99–117; Борейша Ю. Вольнские монеты Федора Любартовича... С. 7–8; Крепак І. Записки скарбошукача... С. 119.

постачання цієї монети зменшилося й не було спроможним забезпечити потреби населення⁷⁸.

З метою стабілізації фінансової ситуації було розпочато карбування власної монети. Можливо, першими були випуски, які наслідували ординські монети, зважаючи на її поширеність і впізнаваність. Почали карбувати імітацію монет Джанібєка, що увійшли до наукового обігу під назвою «київські наслідування монетам Джанібєка» (київські наслідування Джанібєка – КНД, київські наслідування)⁷⁹.

Важливо акцентувати увагу, що «ці монети, зважаючи на нестачу писемних відомостей, можуть певною мірою доповнити складний, але одночасно і надзвичайно цікавий період змін, в якому перебувало Київське та інші князівства в другій половині XIV ст.»⁸⁰. Це твердження стосується й історичної Броварщини, яка просторово належала до земель Київщини.

За своїм призначенням КНД забезпечували покриття потреби в дрібній обіговій монеті й широко використовувалися в роздрібних операціях. Крім поселень, базари, митні застави, переправи – ці локації, зокрема, є місцями знахідок цих монет.

Як показує дослідження топографії, станом на серпень 2023 р. КНД зустрічаються в межах 17 регіонів держави, але за кількістю знахідок переважає Київська область. Броварщина є важливим регіоном зосередження знахідок цих монет. Вони зустрічаються в с. Русанів, с. Погреби, між с. Княжичі і м. Бровари. Що показує зосередження знахідок цих монет в згаданих поселеннях? Що вони були активні за литовської доби, були місцевими центрами економіки. Водночас припускаємо, що кількість поселень зі знахідками цих монет збільшиться, зважаючи на те, що Броварщина була торговими воротами Київської землі на Схід, які відкривали шляхи до Новгород-Сіверщини, Брянщини, інших земель. Важливою науковою метою є фіксація знахідок цих монет, топографія яких може «проявити», як на фотографіях, нові поселення й виявити точки економічної активності краю періоду становлення литовської доби.

Після імітування ординської монети Володимир Ольгердович карбує власну монету. З однієї сторони міститься легенда в різних варіантах, а з іншої – князівський герб⁸¹. Карбування цих монет – серйозний крок, що показує незалежний статус князя та його автономну позицію.

Припускаємо, що карбування власних монет Володимиром Ольгердовичем було більш масштабним за наслідування. Підтвердженням цього є дослідження їх аукціонних позицій⁸². Можливо, був зв'язок між випусками цих монет, адже протягом досліджуваних років фіксується певна залежність між обсягами їх карбування.

Враховуючи, що монети з князівським гербом досліджені, є досить широка інформація стосовно їх географічного поширення. Але, як показує дослідження Г. Козубовського, ці монети тяжіють до Середньої Наддніпрянщини⁸³. Водночас можна стверджувати, що монети мають значно ширшу географію, враховуючи вагу князівства за правління Ольгердовичів і систему зв'язків з іншими землями.

Київщина посідає важливе місце за поширенням монет Володимира Ольгердовича. Для Броварщини важливу роль грає скарб із с. Русанів. Його цінність полягає в тому, що це скарб із найбільшою кількістю монет Володимира Ольгердовича, що зараз відомі. Більше того, у ньому є основні типи монет цього правителя.

Цей скарб було знайдено в 2012 р. поблизу старого городища. Скарб – це два глечика з монетами, які були запломбовані воском. У першому глечику переважають ординські мо-

⁷⁸ Климівський С. Київські монети Володимира Ольгердовича: пріоритет політики чи економіки? *Історико-географічні дослідження в Україні* / Відп. ред. О. Удод. Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2007. Ч. 10. С. 358–375.

⁷⁹ Козубовський Г. Гроші, грошовий обіг Середньої Наддніпрянщини XIV–XV ст.: дисертація... канд. іст. наук № 07.00.06. Київ: Ін-т археології НАН України, 1992. С. 10–11; Хромов К. К вопросу о начале монетной чеканки Киевского княжества в XIV в. (о «киевских» подражаниях монетам Джанибека). Тезисы докладов XII нумизматической конф. Москва, 2004. С. 87–88.

⁸⁰ Сундук А. Питання просторової локалізації знахідок... С. 353.

⁸¹ Антонович В. О новонайденных серебряных монетах с именем Владимира. *Труды III Археологического съезда*. 1878. Т. II. С. 151–157; Козубовський Г. Гроші, грошовий обіг Середньої Наддніпрянщини XIV–XV ст. С. 12–14; Саввов Р. Метрологічні характеристики... С. 5–10.

⁸² Якщо припустити, що проходи на аукціоні репрезентують їх знахідки, то за період 2015–2022 рр. власних монет Володимира Ольгердовича більше за КНД. По-друге, версію про переважання власних монет підтримує і порівняння максимальної кількості монет, що були опубліковані в складі знахідок: ≈ 200 КНД з с. Чорногородка Макарівського району Київської обл. (Горбань П., Гулецький Д. Комплекс поздних киевских подражаний дангам Джанибека из-под с. Черногородка. *Русь, Литва, Орда*. 2019. № 7. С. 187–199) і біля 5000 власних монет Ольгердовича з Русанівського скарбу Броварського району Київської обл. (Борейша Ю. Вольнские монеты Федора Любартовича... С. 7). Також версія щодо переважання зафіксованих власних монет Ольгердовича щодо КНД висловлювалася й під час обговорення на форумі: Каталог монет Владимира Ольгердовича. *Violity*. URL: <https://forum.violity.com/viewtopic.php?t=1968719&postdays=0&postorder=asc&start=0>.

⁸³ Козубовський Г. До хронології карбування монет Володимира Ольгердовича. *Археологія*. 2016. № 4. С. 27.

нети, у другому – київського карбування. Враховуючи диференційоване сортування такої великої кількості монет, їх акуратне розміщення в глечиках, що вимагало певного часу – ці особливості показують, що це був депозит, який формувався протягом тривалого часу⁸⁴.

Крім скарбу з с. Русанів, монети Володимира Ольгердовича зустрічаються в с. Княжиці.

Отже, можна стверджувати, що Володимир Ольгердович, за часів свого правління, сприяв розвитку Київської землі. За особливостями врядування це скидалося на своєрідне державне формування зі своїм князем, монетним карбуванням, певними політичними зв'язками. Тиша і стабільність окресленого періоду сприяли цим процесам. І важливу роль у них відіграла Броварщина – завдяки своїй близькості до Києва й місцевим особливостям, які гармонійно поєднувалися з політикою Литви.

References

Bieliaieva, S., Kubyshev, A. (1995). Poseleennia dniprovsokoho livoberezhzhia X–XV st. (poseleennia poblyzu sil Komarivka i Ozarychi) [Settlement of the left bank of the Dnieper in the 10th–15th c. (settlement near Komarivka and Ozarychi villages)]. Kyiv, Ukraine.

Blanutsa, A. (2017). Mekhanizmy mistsevoho upravlinnia na ukrainskykh zemliakh u dobu Velykoho kniazivstva Lytovskoho [Mechanisms of local regulation on Ukrainian lands during the time of the Grand duchy of Lithuania]. *Ukraina v tseentralno-skhidnii Yevropi – Ukraine in Central-Eastern Europe*, 17, P. 507–522.

Boreisha, Yu. (2015). Volvinskie monetvi Fedora Lyubartovicha v svete kladovyih danniyh i rekonstruktsii simvoliki Galitsko-Volynskogo gosudarstva [Volyn coins of Fyodor Lvubartovvch in the light of warehouse data and the reconstruction of symbols of the Galicia-Volyn state]. Minsk, Belarus.

Cherkas, B. (2010). Pokhid khana Dzhanibeka na pravoberezhnu Ukrainu 1352 [Khan Dzhanibek's campaign to the right-bank Ukraine in 1352]. *Ukraina v tseentralno-skhidnii Yevropi – Ukraine in Central-Eastern Europe*, 9–10, P. 13–25.

Cherkas, B. (2011). Stepovyi shchyt Lytvy. Ukrainske viisko Hedyminovychiv (XIV–XVI st.) [Steppe shield of Lithuania. Ukrainian army of the Gedyminovichs (14th–16th c.)]. Kyiv, Ukraine.

Gorban, P. (2017). O nahodkakh imitatsiy danga Dzhanibeka «kievskogo» tipa v Belarusi [On the finds of imitations of Janibek's dang of the «Kyiv» type in Belarus]. *Bankauski vesnik – Banking bulletin*, 12, P. 15–18.

Huzii, V. (1997). Brovarshchyna. Istoryko-kraieznavchi narysy [Brovarshchyna. Historical and local history essays]. Brovary, Ukraine.

Kapustin, K. (2010). Kyivska zemlia v seredyni XIII – XIV st. [Kyiv land in the middle of the 13th – the 14th c.]. *Arkheolohiia – Archeology*, 3, P. 47–54.

Klymovskiy, S. (2007). Kyivski monety Volodymyra Olherdovycha: pryorytet polityky chy ekonomiky? [Kyiv coins of Volodymyr Olherdovych: the priority of politics or economics?]. *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini – Historical and geographical researches in Ukraine*, 10, P. 358–375.

Kozubovskiy, H. (2012). Pereiaslavska zemlia v XIV st. [Pereyaslav land in the 14th c.]. *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini – Historical and geographical researches in Ukraine*, 12, P. 96–109.

Kozubovskiy, H. (1992). Hroshi, hroshovi obih Serednoi Naddnyprianshchyny XIV–XV st. [Money, money circulation of the Central Naddnyprianshchyna of the 14th–15th c.]. Kyiv, Ukraine.

Kozubovskiy, H. (2016). Do khronolohii karbuвання monet Volodymyra Olherdovycha [To the chronology of the coinage of Volodymyr Olherdovych]. *Arkheolohiia – Archeology*, 4, P. 27–41.

Krepak, I. (2020). Zapysky skarboshukacha. Nevidomi skarby Brovarshchyny [Notes of a treasure seeker. Unknown treasures of Brovarshchyna]. Kyiv, Ukraine.

Petrauskas, A. (2006). Remesla ta promysly Serednoho Podniprovia v IX–XIII st. [Crafts and trades of the Middle Podniprovia the 9th–13th c.]. Kyiv, Ukraine.

Savvov, R. (2017–2018). Metrolohichni kharakterystyky monet Volodymyra Olherdovycha [Metrological characteristics of coins of Volodymyr Olherdovych]. *Lvivski numizmatychni zapysky – Lviv numismatic notes*, 14–15, P. 5–10.

Sunduk, A., Krepak, I. (2021). Lytovskiy period v istorii Brovarshchyny [The Lithuanian period in the history of Brovarshchyna]. Sumy, Ukraine.

Sunduk, A. (2020). Pytannia prostorovoi lokalizatsii znakhidok kyivskykh nasliduvan Dzhanibeku [The question of the spatial localization of findings of Kyiv imitations of Janibek]. Kamianets-Podilskiy, Ukraine.

Vashchuk, D. (2015). Stanovlennia ta rozvytok pravovoi systemy Velykoho kniazivstva Lytovskoho u druhii polovyni XV – pershii tretyni XVI st.: na prykladi Kyivshchyny y Volyni [Formation and functioning of the legal system of the Grand duchy of Lithuania in the second half of the 15th – the first third of the 16th c.: on the example of Kyiv region and Volyn]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian historical magazine*, 2, P. 99–112.

Zraziuk, Z., Khromov, K. (2007). Borshevskiy klad vtoroy polovyni XIV v. [Borshevsky hoard of the second half of the 14th c.]. *Vostochnaya numizmatika v Ukraine – Eastern numismatics in Ukraine*, 2, P. 99–117.

⁸⁴ Бореиша Ю. Волинские монеты Федора Любартовича... С. 6.

Сундук Анатолій Миколайович – доктор економічних наук, старший науковий співробітник Київського університету ім. Б. Грінченка (вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053, Україна).

Sunduk Anatolii – doctor of economics, senior researcher, Borys Grinchenko Kyiv university (18/2 Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, 04053, Ukraine).

E-mail: 28326@ukr.net

Крепак Ігор Володимирович – директор Броварського краєзнавчого музею (вул. Гагаріна, 6, м. Бровари, 07400, Україна).

Krepak Igor – director of the Brovary museum of local history (6 Gagarina Str., Brovary, 07400, Ukraine).

E-mail: wargan@i.ua

LITHUANIAN TRAILS OF THE BROVARY LAND

*An important page in the history of Brovarshchyna is the Lithuanian period, which is little researched now, but it had a powerful impact on the functioning possibilities of the region. Taking into account the geographical proximity to the capital and the connection with it in key issues, the processes of incorporation of Brovarshchyna into the Lithuanian state took place (though taking into account the local basis and traditions). **The purpose** of the research is an attempt to reconstruct separate historical features of the functioning of the Brovary region in the Lithuanian period (during the reign of Volodymyr Olherdovych). **Methods:** historical, problematic-analytical. **The scientific novelty** consists in determining the main processes of the region's functioning in the Lithuanian period, taking into account local features and specificities. **Conclusions.** In the process of studying the issue, peculiarities of the functioning of the Brovary region in the Lithuanian period were investigated. It is shown that the period of Lithuanian rule had important features of the autonomy of governance, which allowed the prince to implement a rather independent policy in various spheres. In particular, significant efforts were made to establish inland autonomy by supporting local feudalists. It was inherent in promoting the functioning of the region's economy, crafts and industries. Trade played an important role, as trade routes, customs, customs posts and outposts were located here. Given the rather high level of economic functioning, there was also a place for coinage to service it. It is important that in order to meet the needs of retail operations, the minting of imitations of the Horde coin – Kiev imitations of Janibek, and Olgerdovych's own coins – began. The Rusaniv treasure is of great importance for the history of the region.*

Key words: Lithuanian period, Brovary region, autonomy of government, economy of region, trade, coinage, Rusaniv treasure.

Дата подання: 4 жовтня 2023 р.

Дата затвердження до друку: 9 грудня 2023 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Сундук, А., Крепак, І. Литовські стежки Броварського краю. *Сіверянський літопис*. 2023. № 6. С. 5–14. DOI: 10.58407/litopis.230601.

Цитування за стандартом APA

Sunduk, A., Krepak, I. (2023). Lytovski stezhky Brovarskoho kraiu [Lithuanian trails of the Brovary land]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, P. 5–14. DOI: 10.58407/litopis.230601.

